

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Климчука Михайла Павловича на дисертацію Олексія Анатолійовича
Рижого «Оцінка показань учасників кримінального провадження в суді
першої інстанції», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Проблема одержання достовірних знань про обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, в теорії кримінального процесу належить до однієї з головних, вирішення якої пов'язується з реалізацією права особи на справедливий суд. При цьому судовий розгляд традиційно вважається центральною та найважливішою стадією кримінального провадження, враховуючи його підсумковий для перевірки обґрунтованості обвинувачення характер та особливі умови дослідження доказів, що повною мірою забезпечують реалізацію засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості.

Одним з найбільш важливих і складних етапів процесу доказування є оцінка доказів, оскільки від неї залежить законність і обґрунтованість прийнятих рішень у кримінальному провадженні. Однак, як слушно підкреслює О.А. Рижий, КПК України не розкриває суті окремих наукових категорій, пов'язаних з оцінкою показань учасників кримінального провадження в суді, не визначає чіткий перелік уповноважених суб'єктів кримінального процесу, які здійснюють оцінку доказів під час підготовчого судового провадження та в ході судового розгляду.

Заявлена тема, зміст роботи, запропоновані дисертантом висновки і рекомендації переконливо свідчать про відповідність дисертації вимогам сьогодення, а відтак підтверджують актуальність обраного для дослідження напрямку.

Віддаючи належне науковим напрацюванням українських вчених, О.А. Рижий справедливо вказує на те, що в науці кримінального процесуального права не склалося єдиного розуміння критеріїв та суб'єктів оцінки показань у суді першої інстанції з огляду на інтереси учасників кримінального провадження. Ця особливість вимагає від уповноважених суб'єктів кримінального процесу достатніх знань як про заінтересованих осіб, так і про правові засоби отримання достовірної інформації, її фіксації, перевірки та оцінки. Окремі аспекти зазначеної діяльності потребують глибокого і детального вивчення з огляду на неоднозначність наукових підходів щодо віднесення / невіднесення до показань, фактичних даних, отриманих за результатами інших, окрім допиту, слідчих (розшукових) дій, відсутність єдиного підходу до розуміння процесуальних можливостей дослідження й оцінки показань в суді першої інстанції, критеріїв оцінки сприйнятих судом фактичних даних під час судового засідання тощо.

Таким чином, робота О.А. Рижого є одним з перших в Україні монографічних досліджень, присвячених проблемі оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

Про актуальність роботи свідчить і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, а також п.п. 3, 5, 10, 27 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України № 454 від 11.06.2020) та науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ теми «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0118U005374). Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри кримінального процесу та

криміналістики факультету № 1 Львівського державного університету внутрішніх справ.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Викладені у роботі наукові положення та висновки є переважно обґрунтованими, аргументованими та переконливими.

Це забезпечено опрацюванням дисертантом значної кількості нормативно-правових актів та наукових джерел, які використані переважно критично з аргументацією авторської точки зору щодо дискусійних питань, які аналізуються у роботі.

Слід схвально поставитися до сформованої методологічної програми дослідження, що також забезпечило якість обґрунтування наукових положень та висновків. Проведення дослідження стало можливим завдяки застосуванню комплексу галузевих, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Як основний метод дослідження використовувався *діалектичний* метод, який є загальним методом пізнання. Він дозволив з'ясувати правову природу і процесуальне значення показань учасників кримінального провадження як виду доказів, а також їх оцінку в суді першої інстанції. За допомогою методу *абстрагування* вироблено понятійний апарат, який використано в ході дослідження. Застосування *історичного* та *порівняльно-правового* методів дозволило простежити еволюцію інституту показань у кримінальному провадженні. *Методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції* дали можливість обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування. Застосування окремих наукових методів пізнання (*формально-логічний, системно-структурний, метод аналізу документів, узагальнення слідчої і судової практики, статистичний метод*) дозволив глибше дослідити окремі випадки сформованої практики оцінки показань обвинуваченого, потерпілого, свідка та експерта в суді першої інстанції (усі розділи); спеціальні методи наукового пізнання (*соціологічний та прогностичний*) використано для кількісно-якісного аналізу емпіричного матеріалу (усі розділи). Системне

використання зазначених методів уможливило здійснення комплексного та ґрунтового наукового аналізу оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції та отримання переконливих і достовірних наукових результатів.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних у ході дослідження результатів полягає насамперед у тому, що робота є одним з перших комплексних монографічних досліджень оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

Сформульовані автором результати дисертаційного дослідження є важливими для науки кримінального процесу, вдосконалення правозастосовної практики та законодавства, містять елементи наукової новизни, серед яких найважливішими, на думку офіційного опонента, є такі:

- обґрунтовано, що показання як джерело доказів у кримінальному провадженні, можуть бути отримані у передбаченій КПК України формі виключно в ході допиту та його різновидів, визначених ч. 9 ст. 224, ст. 225, ч. 6 ст. 352, ч. 9 ст. 352 КПК України;

- здійснено періодизацію нормативно-правової та доктринальної генези оцінки показань у кримінальному провадженні України в суді першої інстанції на період до 1919 р., міжвоєнний період, період УРСР, перехідний та новітній періоди, подано їх характеристику;

- доведено неможливість визнання допустимими показань з чужих слів, отриманих від неповнолітньої, малолітньої особи через несформованість та особливості її психіки, високу ймовірність впливу на нього дорослих тощо;

- обґрунтовано, що оцінка доказів, зокрема й показань, здійснюється судом не лише під час судового розгляду, а й при ухваленні проміжних та кінцевих рішень у підготовчому судовому засіданні, зокрема, під час призначення судового розгляду (ч. 3 ст. 314 КПК України), затвердження угоди або відмови в її затвердженні (ст. ст. 468, 475 КПК України), закриття провадження (п. п. 4-8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України), перевірки

обґрунтованості клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст. 286 КПК України);

– здійснено розмежування «показань» та «пояснень», які є допоміжною формою отримання відомостей у кримінальному провадженні, та можуть бути використані як процесуальні джерела доказів у провадженні щодо кримінальних проступків, а у провадженнях щодо злочинів – не інакше, як на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора.

Важливими для теорії та практики кримінального процесу є й удосконалення, які були запропоновані дисертантом (стор. 19-20, 166-170 та ін.).

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дослідження характеризується логічним та чітким змістовим наповненням, відповідно до плану, мети та завдань, архітектоніка забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики.

Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (383 найменування) та 3 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 221 аркуш, з них основного тексту – 158 аркушів, список використаних джерел розташовано на 41 аркуші та додатки на 10 аркушах.

Оцінка змісту розділів дисертації.

У підрозділі 1.1 автор досліджує стан наукової розробки питань оцінки показань у кримінальному провадженні (стор. 22-37). На підставі аналізу законодавства та доктрини кримінального процесу виділено та охарактеризовано такі історичні етапи оцінки показань у кримінальному провадженні України: дореволюційний (1896-1917 рр.), радянський (1918-1991 рр.), перехідний (1991-2012 рр.), новітній (2012 рр. - по сьогоднішній день). Зроблено висновок про очевидність доктринальної та практико-прикладної потреби в комплексному, системному вивченні означеної

проблеми (стор. 45-46).

Підрозділ 1.2 пізнавальний насамперед тим, що в ньому автор розкрив філософсько-методологічні засади дослідження. Зокрема, виокремлено комплекс галузевих, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що визначили методологію дисертації (стор. 37-45).

У підрозділі 2.1 розкрито концептуальні підходи щодо показань учасників кримінального провадження як джерела доказів (стор. 48-65). Здобувачем наведено переконливі аргументи, що показання не слід ототожнювати з поясненнями, які є допоміжною формою отримання відомостей у кримінальному провадженні, та можуть бути використані як процесуальні джерела доказів у провадженні щодо кримінальних проступків, а у провадженнях щодо злочинів – не інакше, як на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора. Натомість інформація, яка міститься в поясненні, може бути використана для обґрунтування доводів сторони кримінального провадження, потерпілого щодо заявленого у провадженні клопотання, скарги тощо (стор. 105).

О.А. Рижий підкреслює, що показання, отримані в ході досудового розслідування, є важливими для формування висновків виключно на однойменній стадії кримінального процесу. Автор наголошує, що для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, особистий доказ може бути сформований тільки на стадії судового розгляду за допомогою прямого, перехресного допиту. При цьому зазначається, що КПК України передбачає винятки щодо особистого сприйняття показань, отриманих під час досудового розслідування: показання з чужих слів; показання, отримані в ході допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні; показання, отримані в порядку ч. ч. 11, 12 ст. 615 КПК України (стор. 62-63, 104).

Заслуговує на увагу висловлена та успішно реалізована спроба у підрозділі 2.2 з'ясувати правову природу оцінки показань учасників кримінального провадження як елемента процесу доказування та визначити

критерії означеної діяльності (стор. 65-87).

Також варто підтримати здобувача в його умовиводах, що критерій достатності стосовно показань – категорія теорії судових доказів, яка «тісно вплетена» в усю сукупність доказів, які покладаються в основу доказування обставин, що складають предмет доказування. В кожному кримінальному провадженні мають бути чітко визначені критерії достатності доказів, які доцільно відобразити у ч. 2 ст. 94 КПК України (стор. 85-86, 106).

За результатами дослідження у підрозділі 2.3. міжнародних стандартів оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції, дисертантом зроблено обґрунтований висновок, що прецедентна практика ЄСПЛ представлена такими правовими позиціями, щодо процесуальних вказаних процесуальних джерел доказів: обов'язковість розгляду судом питання про допустимість показань; приналежність показань до конкретного провадження; недопустимість показань, отриманих шляхом катування, приниження, провокацій і підбурювання, порушення права на захист, на мовчання та не свідчити проти самого себе; недопустимість показань, отриманих шляхом порушення прав і свобод людини, гарантованих ЄКПЛ; недопустимість порушення права на перехресний допит (стор. 99, 106).

Не викликає заперечень аргументація, що діяльність суду з оцінки доказів здійснюється також при ухваленні проміжних та остаточних рішень у підготовчому судовому засіданні, зокрема, щодо: затвердження угоди або відмови в її затвердженні (ст. ст. 468 475 КПК України); закриття провадження на підставі пунктів 4-8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України; перевірки обґрунтованості клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; призначення судового розгляду згідно з ч. 3 ст. 314 КПК України (стор. 98, 107).

Підрозділ 3.1 присвячений розкриттю змісту оцінки показань обвинуваченого в суді першої інстанції. Заслугує схвалення зроблений у ньому висновок, що характерними рисами показань обвинуваченого є такі:

становлять собою відомості, які надаються у визначеній КПК України усній або письмовій формі; їх суб'єктом є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду; предмет показань обвинуваченого складають відомості про факти з приводу повідомленої підозри, та які можуть мати значення у кримінальному провадженні; єдино можливою процесуальною формою їх отримання є допит під час судового розгляду та його види; суб'єктом їх оцінки є суд (стор. 109-110, 163).

Відповідає проблематиці обґрунтована автором у підрозділі 3.2. пропозиція виокремлення таких дій суду з перевірки та оцінки належності, допустимості та достовірності показань потерпілого: перевірка джерел отримання доказів; аналіз показань з точки зору їх узгодженості та несуперечності; врахування умов сприйняття, збереження у пам'яті та відтворення сприйнятого під час дачі показань; послідовний розгляд та аналіз попередніх та нових показань; зіставлення показань іншими доказами у кримінальному провадженні; отримання нових доказів, необхідних для перевірки наявних показань (стор. 130-131, 164).

Слід погодитися з позицією автора, відображеною в підрозділі 3.3 з приводу того, що з'ясування достовірності показань свідка в суді першої інстанції здійснюється виключно судом за участі сторін кримінального провадження, а також інших учасників провадження, у передбачених КПК України випадках (стор. 141-142, 164). Аргументовано доцільність визначення у ч. 2 ст. 94 КПК України критерію достатності доказів шляхом зазначення, що зібрана сукупність доказів може вважатися достатньою, якщо вона розкриває обставини, що підлягають доказуванню, і дозволяє зробити висновки у кримінальному провадженні (стор. 164).

На підставі аналізу наукових джерел та отриманих під час дослідження емпіричних даних автор обґрунтовує доцільність внесення змін до диспозиції ч. 7 ст. 97 КПК України щодо неможливості визнання допустимими показань неповнолітньої, малолітньої особи, отриманих з чужих слів через несформованість їх психіки, схильність до навіювання та фантазування,

високу ймовірність впливу на них дорослих тощо (стор. 145, 164).

Пізнавальною та важливою для кримінального процесуального доказування є частина роботи, викладена у підрозділі 3.4 та присвячена питанню оцінки та використання показань експерта при прийнятті рішень у суді першої інстанції. Зокрема, зроблено висновок, що відповіді експерта на поставлені під час допиту питання, які не стосуються даного ним висновку, зміст показань експерта складати не можуть та не повинні братись до уваги при оцінці доказів у кримінальному провадженні (стор. 152, 165).

Обґрунтованими є судження О.А. Рижого, що визнання судом першої інстанції показань експерта такими, які не відповідають вимогам належності, достовірності або допустимості доказів, призводить не лише до неможливості їх подальшого використання у доказуванні та обґрунтуванні прийнятих рішень, а й ставить під сумнів доказове значення висновків експертного дослідження, сумнівність яких слугувала проведенню допиту експерта (стор. 153, 165).

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані у:

- *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень у сфері кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції;
- *правотворчій діяльності* – для удосконалення правового регулювання діяльності суду з дослідження та оцінки доказів під час судового провадження; в правозастосовній діяльності – як рекомендації суддям, прокурорам, слідчим, адвокатам;
- *навчальному процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Докази та доказування у кримінальному провадженні» та розробці навчально-методичного забезпечення (лекцій, навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій) (Акт Львівського державного університету внутрішніх справ № 90 від 01.11.2023 р).

Висновки відповідають поставленим завданням дослідження у межах обраного об'єкта та предмета, містять розроблені автором теоретичні наукові

положення, практичні рекомендації, пропозиції з удосконалення законодавства, що врегульовують прикладні проблеми оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції в кримінальному процесі України.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях.

Основні наукові результати дисертації відображені у 10 публікаціях, серед яких 4 наукових статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук категорії «Б», дві – в іноземних наукових виданнях, 4 тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних науково-практичних заходах.

Текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Висновок:

Віддаючи належне кропіткій та високоякісній роботі дисертанта О.А. Рижого, високо оцінюючи рівень дослідження, його актуальність та новітність підходів до наукового аналізу обраної проблематики, варто звернути увагу на окремі недоліки, а також положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту:

1. На думку офіційного опонента, не надто переконливим є висловлене на стор. 117-118, 163-164 дисертаційного дослідження судження стосовно «відображення в КПК України положення щодо отримання показань від особи, з якою укладено угоду про визнання винуватості, як свідка із попередженням про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань та за відмову від давання показань». До такого висновку опонент дійшов з огляду на те, що не дивлячись на доволі значну увагу, приділену О.А. Рижим цьому безперечно актуальному в судовій практиці питанню, відповідні положення жодним чином не були відображені у одній із рубрик наукової

новизни.

2. У висновках до Розділу 3 одним із достатньо обґрунтованих умовиводів автора є пропозиція щодо «відображення у ч. 2 ст. 94 КПК України критерію достатності доказів шляхом зазначення, що зібрана сукупність доказів може вважатися достатньою, якщо вона розкриває обставини, що підлягають доказуванню, і дозволяє зробити висновки у кримінальному провадженні» (стор. 164). Однак, на переконання офіційного опонента, відповідні пропозиції щодо критерію достатності доказів мали б бути відображені у висновках до Розділу 2 з огляду на назву підрозділу 2.2 «Поняття і критерії оцінки показань учасників кримінального провадження як елемента процесу доказування» та її зміст (див., зокрема, ст. 86).

3. Ознайомлення з текстом роботи засвідчує достатнє та глибоке використання влучних прикладів з практики Європейського суду з прав людини, рішення якого безпосередньо пов'язані з проблематикою дослідження. Проте, на погляд офіційного опонента, більш «активний» аналіз та використання рішень зазначеної міжнародної судової інстанції саме за останні роки (наприклад, «Асіміонесе проти Республіки Молдова» від 07.01.2020 р., «Страссенмейр проти Німеччини» від 02.05.2023 р., «Ерік Адамко проти Словаччини» від 01.06.2023 р. та ін.) покращило б загалом позитивне враження від дисертації.

4. Відзначаючи у позитивному руслі наукове та практичне значення результатів наукового дослідження, на думку офіційного опонента, результати кримінального провадження варто було б відобразити у відповідному акті впровадження в законодавчу діяльність.

Разом з тим, наведені зауваження та пропозиції у жодному разі не впливають на загальне позитивне враження від роботи, здебільшого носять дискусійний характер і мають бути предметом для публічної дискусії та обговорення під час захисту.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Олексія Анатолійовича Рижого на тему «Оцінка показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

2. Дисертація Олексія Анатолійовича Рижого на тему «Оцінка показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами і доповненнями) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами і доповненнями), а її автор – Олексій Анатолійович Рижий заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри права
ПВНЗ «Європейський університет»
кандидат юридичних наук, доцент

М. П. Климчук

29.12.2023

